

РОБОТА

на здобуття премії Президента України для молодих вчених

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ
ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ:
ПРАВОТВОРЧІ ТА ПРАВОЗАСТОСОВНІ ПРОБЛЕМИ**

(галузь науки: 12.00.08. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право)

МОВЧАН Роман Олександрович,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
конституційного, міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету імені Василя Стуса,
24.12.1984 року народження

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ

Існуючий в сучасній Україні стан кримінально-правової протидії порушенням екологічного законодавства **не є задовільним.**

Небезпідставність зробленого висновку підтверджується, зокрема, незначною кількістю осіб, яким вручалось повідомлення про підозру і, відповідно, засуджених за порушення екологічного законодавства. При цьому чимало важливих питань, пов'язаних із тлумаченням, застосуванням і визначенням перспектив відповідних заборон, **залишаються дискусійними,** а окремі з них – **недослідженими.** Та обставина, що ні науковцями, ні судовою практикою і досі **не вироблено уніфікованої позиції щодо багатьох зловоденних питань кваліфікації і визначення наслідків** вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля, дає змогу стверджувати, що на сьогодні конструкції досліджуваних статей КК **мають численні недоліки, які мають бути усунені у процесі законотворення.** **Надійним фундаментом для цього процесу можуть і повинні стати напрацювання правничої науки.**

УЗАГАЛЬНЕНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

**У науковій роботі розглянуто
правотворчі та правозастосовні
проблеми кримінальної
відповідальності за порушення
екологічного законодавства в
Україні**

ОСНОВНИЙ НАУКОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ РОБОТИ

За результатами виконання роботи **розроблено концепцію** кримінально-правового забезпечення ефективної охорони довкілля в Україні, **сформульовано пропозиції** щодо удосконалення чинного кримінального та проєктованого законодавства, а також **науково обґрунтовані рекомендації**, направлені на оптимізацію правозастосування

НАУКОВА НОВИЗНА РОБОТИ

У науковій роботі **вперше** здійснено
опрацювання цілісного, системного і такого, що
ґрунтується, зокрема на ретельному
опрацюванні положень регулятивного
законодавства і матеріалів правозастосовної
практики, підходу до розв'язання проблеми
підвищення ефективності кримінально-правової
охорони довкілля в Україні

Основні положення наукової новизни

ВПЕРШЕ

- **доведено** необхідність встановлення єдиних для всіх екологічних кримінальних правопорушень та формально визначених показників криміноутворювальних та кваліфікуючих ознак у вигляді істотної шкоди, значної шкоди та тяжких наслідків;
- **обґрунтовано** невиправданість виокремлення окремої норми про контрабанду деревини та недоцільність її включення до розділу VII Особливої частини КК;
- **аргументовано**, що використаний у проєкті КК термінологічний зворот «незаконне заволодіння» не здатен коректно передати змістовну ознаку вилучення відповідних природних ресурсів з їх природного середовища;

УДОСКОНАЛЕНО

- **положення** про те, що у ст. 245 КК виправдано передбачено відповідальність за знищення або пошкодження не лише лісових масивів, а й інших видів рослинності;
- **теоретичну позицію** про те, що розмежування кримінально протиправного та адміністративно протиправного знищення/пошкодження об'єктів рослинного світу має здійснюватися за критерієм майнової шкоди;
- **доктринальний підхід** про те, що вказівка у ч. 1 ст. 246 КК на такі варіативні дії, як перевезення, зберігання та збут незаконно добутої деревини, призвела до порушення принципу правової визначеності у частині можливого встановлення наслідків цього злочину;

ДІСТАЛИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

- **аргументи** на користь необхідності виокремлення у проєкті КК самостійної книги про кримінальні правопорушення проти довкілля;
- **теоретичні положення** щодо недоцільності запозичення зарубіжного досвіду в частині розміщення кримінально-правових заборон, присвячених деліктам проти довкілля, в актах регулятивного (природоохоронного, екологічного) законодавства;
- **наукова гіпотеза** про те, що поліпшені статті КК про «товарну» контрабанду і контрабанду «спеціальних» предметів (поряд із згадуванням про переміщення) повинні містити альтернативну вказівку на дії, спрямовані на переміщення предметів через митний кордон;

Основні положення наукової новизни

ВПЕРШЕ

– **сформульовано висновок** про те, що вдосконалена ст. 246 КК має бути сконструйована таким чином, щоб усі передбачені нею склади злочину були матеріальними;

– **обґрунтовано** необхідність доповнення передбаченого ст. 240-1 КК переліку кваліфікуючих ознак за рахунок вказівки на вчинення передбаченого нею злочину за попередньою змовою групою осіб та організованою групою;

УДОСКОНАЛЕНО

– **наукову гіпотезу** про те, що судам більше уваги необхідно звертати на індивідуалізацію кримінальної відповідальності осіб, винних у незаконних діях з бурштином, яка (індивідуалізація) має бути забезпечена за рахунок неухильного дотримання загальних і спеціальних засад призначення покарання;

– **положення** про те, що, оскільки для такого посягання на довкілля, як незаконне видобування корисних копалин, включаючи бурштин, характерні комплексні наслідки (а не мононаслідки), роль криміноутворювальної ознаки у цьому разі не повинна відігравати мінімальна вартість корисної копалини;

ДІСТАЛИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

– **аргументи** на користь диференціації кримінальної відповідальності за умисні та необережні прояви знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу;

– **наукова гіпотеза** про виправданість конструювання диспозиції ст. 252 КК як бланкетної;

– **аргументи** удосконалення санкції ст. 240-1 КК за рахунок закріплення в її ч. 1 штрафу як безальтернативного основного покарання, а в ч. 2 та ч. 3 цієї статті – альтернативних покарань у виді штрафу та позбавлення волі на певний строк;

Основні положення наукової новизни

ВПЕРШЕ

– встановлено, що, попри багатоманіття відповідних форм об'єктивної сторони, які стосуються надр, за результатами вивчення практики застосування ст. 240 КК не було виявлено випадків, коли передбаченим нею порушенням встановлених правил охорони чи використання надр визнавались якісь інші дії, крім виділеного в окремому форму незаконного видобування корисних копалин;

– аргументовано, що застосування ч. 1 ст. 240-1 КК до всіх випадків незаконних операцій з бурштином не відповідає вимозі відносної поширеності діяння як одного з чинників криміналізації;

УДОСКОНАЛЕНО

– теоретичну позицію про доцільність *de lege ferenda* диференціації кримінальної відповідальності за порушення правил охорони вод, зокрема залежно від такої обставини, як вчинення злочину службовою особою з використанням службового становища;

– положення про те, що, оскільки для такого посягання на довкілля, як незаконне видобування корисних копалин, включаючи бурштин, характерні комплексні наслідки (а не мононаслідки), роль криміноутворювальної ознаки у цьому разі не повинна відігравати мінімальна вартість корисної копалини;

ДІСТАЛИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

– теоретичні положення щодо того, що у ч. 2 ст. 252 КК слово «дії» доцільно замінити на термін «діяння»;

– наукова позиція щодо відсутності у проєкті нового КК чіткого розмежування, з одного боку, збуту незаконного здобутого природного ресурсу (ст. 6.5.14, злочин 3 ступеня, а у випадку вчинення цієї дії з бурштином – 4 ступеня) та, з іншого, збуту завідомо незаконно добутого природного ресурсу (ст. 6.5.15, проступок).

НАУКОВО-ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ОДЕРЖАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

полягає в тому, що вони вже використовуються у:

ПРАВОТВОРЧОСТІ	ПРАВОНАСТОСОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	НАУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ
Для подальшого вдосконалення чинного та проєктованого кримінального законодавства	Під час застосування кримінального законодавства у справах про кримінальні правопорушення проти довкілля	Як підґрунтя для подальших наукових розробок і досліджень проблем відповідальності за вчинення розглядуваних кримінальних правопорушень	Під час викладання кримінального, екологічного права, підготовки підручників, навчальних посібників, коментарів положень КК

Впровадження результатів дослідження у діяльність

**1) ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ –
при роботі над
вдосконаленням чинного
кримінального законодавства**

Лист Комітету з питань правоохоронної
діяльності Верховної Ради України
від 21 липня 2023 р.

**2) РОБОЧОЇ ГРУПИ З ПИТАНЬ
РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВА КОМІСІЇ З ПИТАНЬ
ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ
(створена Указом Президента
України № 584/2019 від
07.08.2019) –
при удосконаленні положень
проєкту нового КК**

Акт впровадження (сертифікат)
Консультативної місії Європейського Союзу в
Україні від 22 червня 2023 р.

КІЛЬКІСТЬ ПУБЛІКАЦІЙ ЗА РОБОТОЮ

2

МОНОГРАФІЇ,

1

– одноосібна
(Кримінальна
відповідальність за
злочини у сфері
земельних відносин:
законодавство,
доктрина, практика,
2020),

1

– у співавторстві
(Кримінально-правова
охорона лісу в Україні,
2023)

1

**НАВЧАЛЬНИЙ
ПОСІБНИК**

(у співавторстві)
(Кримінальні
правопорушення
проти довкілля
(основні положення
кримінально-
правової
характеристики),
2024)

8

**НАУКОВИХ
СТАТЕЙ**

в журналах,
включених до
КАТЕГОРІЇ «А»
Переліку
наукових
фахових
видань України
та періодичних
виданнях,
включених до
наукометрични
х баз SCOPUS
АБО WEB OF
SCIENCE

18

**НАУКОВИХ
СТАТЕЙ У
ФАХОВИХ
ВИДАННЯХ
УКРАЇНИ**

22

**ТЕЗ
ДОПОВІДЕЙ**
на
конференціях,
круглих столах

**КІЛЬКІСТЬ ПОСИЛАНЬ/Н-ІНДЕКС
ПУБЛІКАЦІЙ ЗА РОБОТОЮ
ЗГІДНО З БАЗАМИ ДАНИМИ**

15/4

**Web of
Science**

1/0

Scopus

179/8

Google Scholar

ПОРІВНЯННЯ ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ З КРАЩИМИ ВІТЧИЗНЯНИМИ АНАЛОГАМИ

На відміну від наявних здобутків інших вітчизняних авторів, отримана наукова продукція представляє собою **цілісну теоретико-прикладну модель підвищення ефективності кримінально-правової охорони довкілля в Україні**, яка ґрунтується на різних галузях права. Під час виконання роботи з-поміж іншого: **докладно розкрито бланкетний зміст досліджуваних кримінально-правових заборон; всебічно висвітлено проблеми взаємодії приписів кримінального і регулятивного законодавства; сформовано авторське бачення подолання наявних міжгалузевих колізій у правовому регулюванні екологічних відносин**

ПОРІВНЯННЯ ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ З КРАЩИМИ ЗАРУБІЖНИМИ АНАЛОГАМИ

На відміну від відповідних зарубіжних наукових аналогів, у яких переважно аналізуються релевантні приписи кримінального законодавства якоїсь однієї європейської країни (максимум – групи країн), під час виконання представленої роботи було проведено **комплексне дослідження відповідних положень кримінальних кодексів переважної більшості європейських країн**

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження було використано філософські, загальнонаукові та конкретно-наукові методи:

- діалектичний;
- герменевтичний;
- метод системно-структурного аналізу;
- формально-логічний (догматичний);
- соціологічний;
- статистичний;
- соціометричний підхід;
- історичний;
- компаративістський;
- моделювання.

Поділ країн ЄС на підставі того, чи диференційовано в їхньому кримінальному законодавстві відповідальність за забруднення довкілля залежно від форми вини

Відповідальність диференційовано

- Австрія;
- Болгарія;
- Естонія;
- Ліхтенштейн;
- Нідерланди;
- ФРН;
- Польща;
- Португалія;
- Словаччина;
- Словенія;
- Угорщина;
- Хорватія;
- Чехія.

Відповідальність уніфіковано

- Данія;
- Іспанія;
- Італія;
- Латвія;
- Литва;
- Швеція.

Результати розгляду 500 кримінальних проваджень у справах про кримінальні правопорушення проти довкілля

79 %

**Реальне
покарання**

20 %

**Призначення
покарання із
подальшим
звільненням
від його
відбування**

1 %

**Звільнення від
покарання**

«Реальні» покарання, які призначалися за результатами розгляду 500 кримінальних проваджень у справах про кримінальні правопорушення проти довілля

96 %

Штраф

4 %

**Позбавлення
права обіймати
певні посади
або займатися
певною
діяльністю**

0 (!!!!) %

**Позбавлення
волі та
обмеження
волі**